

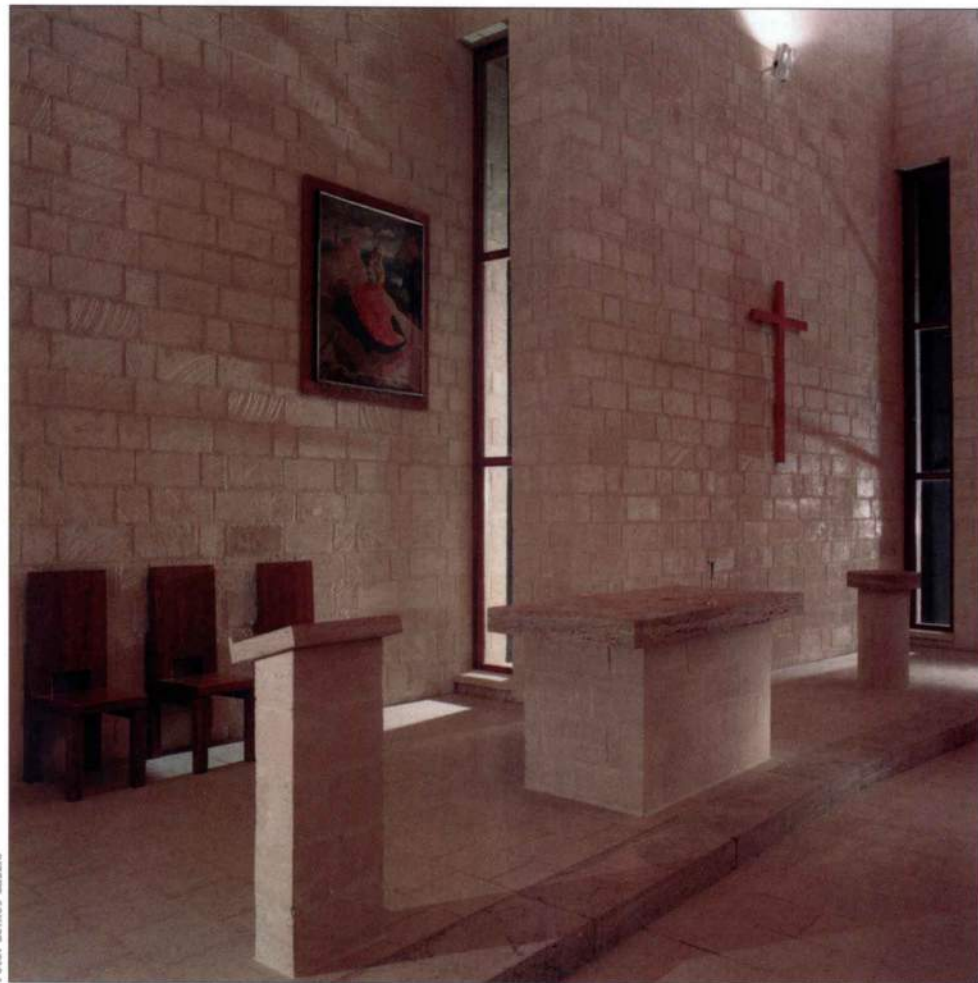
Mit üzen az új szászbereki katolikus templom?

Szászberek alig ezer lelket számláló község a Zagyva mellett, félúton Szolnok és Jászberegy között. Feljegyzésekből tudjuk, hogy 1438-

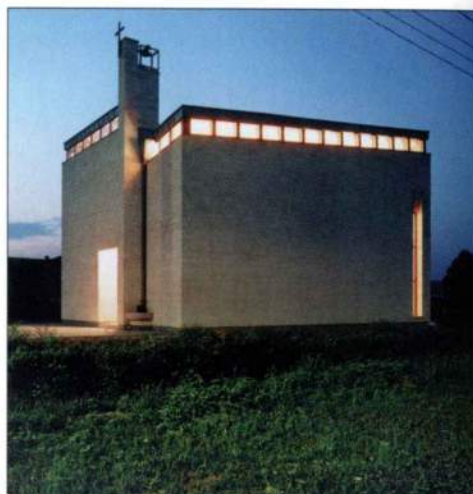
ban (Szűz Mária tiszteletére emelt) katolikus temploma volt, amely a török hódoltság utolsó éveiben elpusztult. Köveit és két harangját

Gereben Gábor–Gereben Péter: Római katolikus templom, Szászberek, belső nézet / Gábor Gereben–Péter Gereben: Interior of the Roman Catholic Church, Szászberek

2003

Fotó: Lelkes László

Gereben Gábor–Gereben Péter: Római katolikus templom, Szászberek / Gábor Gereben–Péter Gereben: Roman Catholic Church, Szászberek

2003

Jászsalsószentgyörgy lakói hasznosították. A két világháború között – Terlanday Sándor agrármérnök irányításával – fejlett, a nagybirtokok intézőit képző mintagazdaság jött létre Szászbereken, Köhner Adolf báró birtokán. A két család jóvoltából 1943-ban új kápolna épült, de alig két év múlva romba döntötte a háború. (Oltárképét, mely a szent család Egyiptomba való menekülését ábrázolja, Molnár-C. Pál festette, a táblakép ma az új templom falát díszíti, az oltár mögött.) A hívek évtizedekig egy düledező vályogházból kialakított kápolnába jártak, míg le nem égett egy gyertyától. Ekkor a polgármesteri hivatal egyik helyisége lett az isten háza, a szertartásoknál Vasas Zsuzsanna polgármester íróasztala szolgált oltárként. (Akár az ókeresztények!)

A katolikus hívek 1992-ben alapítványt hoztak létre egy új kápolna építésére. A vállalkozáshoz jelentős támogatást nyújtott a helyi önkormányzat és a váci püspökség is. Terlanday Sándor özvegye pesti lakásának árát ajánlotta fel, a Terlanday családdal rokonságban álló Gereben Gábor Ybl-díjas építész és fia díjtalanul vállalta a tervezést, a szolnoki kivitelező, Bozsó László és fia az oltárt és a szenteltvíztar-

tót adományozta. Az összefogás ellenére így is csak olcsó anyagokra futotta. Az építőknek és a szerencsének is köszönhető, hogy a pénztelenségből fakadó egyszerűség többnyire javára vált a templomnak: a fűrészelt sósokúti kövek textúrája és fugázata felemelő látvány, a rideg szépségű fehér kőfalak mellett jól mutatnak – az egyelőre még csak belül elhelyezett – zöld növények (ilyen falak adják Jeruzsálem szépségét), jól illenek a templom falaihoz a süttöi nemes kövekből készült liturgiai tárgyak: az oltár, a keresztlőmedence, a felolvasóállvány (ambo) és a szenteltvíztartó, úgyszintén az egyszerű konstrukciójú padok és a püspökségtől kapott, „elfekvő” terrazzopadlólapok is.

A kápolnának is nevezhető kistemplom három téregységből áll, a két nagyobb – egybenyitva – alkotja a templomot, a harmadik a rátapadó sekrestye. A két főegység – egy nagyobb és egy kisebb hasáb – töréssel illeszkedik egymáshoz, a bejárati és a szentélyoldalon is. (A bejárati törésben esőcsatorna fut le, a szemközti fal törésében pedig a padokból nem látható ablak található.) A két hosszanti oldal az eredeti tervekben nem párhuzamos, de a tervezők praktikus okokból (padok stb.) végül is igazodtak a nálunk honos centrális formához, csupán a tetőt tartó – ragasztással készült – gerenda áll távolabb a hosszanti felezővonalától. A templom alapformája egy kicsit rövidebb, mint a hosszúkás falusi templomok általában, ami erősíti a kőfalak által nyert archaikus jeleget. Az ablakok – a falfelületek homogenitása céljából, s talán anyagi okokból is – a falak szélén találhatók. A falak tetején frízszerűen körbefutó lejtős ablaksávot a tetőzetet hordozó vastartók szakaszolják. A déli fal keleti szélén és a keleti oldal törésében két vékony, függőleges ablaksáv világítja meg a keleti oldal két falrészét (az elülsőn kereszt és örökmécs, a hátsón az említett táblakép látható). A természetes fény a napszaktól és az évszaktól függően változatos megvilágítást biztosít, s a meleg, napos foltokra vonzza a hívek tekintetét.

A kereszteni templomok már a legkorábbi időkben sem csupán imateremként szolgáltak – írja Edward Norman „The House of God” (Az Isten háza) című művében (Thomas and Hud-

Fotó: Lelkes László

Gereben Gábor–Gereben Péter: Római katolikus templom, Szászberek, belső nézet / Gábor Gereben–Péter Gereben: Interior of the Roman Catholic Church, Szászberek

2003

son, London, 1990) –, struktúrájukban vagy a helyük kiválasztásában mindig is transzcendens asszociációkat és spirituális intuíciót fejeztek ki. Különösen olyan helyeken épültek templomok, amelyekhez csodás események fűződtek. Dombtetőkre az égiek tiszteletére emeltek templomokat. Az említett célt szolgálta a szentek, mártírok maradványainak elhelyezése is. A templomok így szimbolikus jelentőségre tettek szert. Néha túlságosan is részletekbe menő teológiai jelentést kaptak. A szimbolizmus valóban fontos a templomtervezésben – szögezi le a szerző –, de a strukturális szimbolizmus minden interpretációja vitatható mind történelmi, mind pedig liturgiai szem-

pontból. Szászbereken – a többi alföldi faluhoz hasonlóan – nincsen domb, a falu új központja, ahol az új templom helyét kijelölték, éppenséggel a település legmélyebb pontja, mesterséges feltöltése anyagi okokból szóba se kerülhetett. Más tényező, amely transzcendens asszociációkat kelthetne, mint a legtöbb új templom esetében, itt sem akadt. Maradt a strukturális szimbolizmus. A szászbereki templomban azonban, a tervezők szándéka szerint, minden önmagát mutatja, amit az is jelez, hogy anyagszerű a kő, a fa, és fémszerű a vas festése is (a karzatra vezető, kopásnak kitett csigalépcső kályhaezüst, a többi vas alkatrész halványászürke), bár semmi „mintha” sincs, a temp-

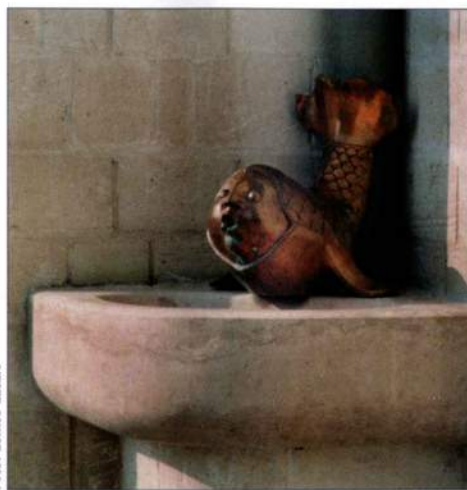
lom, illetve egy-egy részlete mégis, mint egy modern műalkotás különféle gondolatársításokra készített és transzcendentális érzéseket gerjeszt. Ez abból is adódik, hogy a templom alapkövetését a 2000. évre, Krisztus születésének és a kereszténység magyarországi felvételének évfordulójára tűzték ki, s éppen ennek az évnek a tavaszán fenyegette a községet az emberemlékezet óta legnagyobb árvíz, szinte csodaszámba ment, hogy elmaradt a katasztrófa. A két tervezőt ebből következőleg, saját megfogalmazásuk szerint, az ember-hit-víz gondolatsor vezérelte, vagyis elsősorban két motívumot kívántak érvényesíteni-hangsúlyozni: egyfelől a víz tisztító-éltető erejét, másfelől a korai keresztény egyház szellemiségét (egyszerűség, őszinteség), természetesen a modernitás szolgálatába állítva, ami a II. vatikáni zsinat célkitűzése is volt.

Ami a vízmotívumot illeti: a szászbereki templom nemcsak azért készült kőből, mert – egységnyi felülettel számolva – ez volt a legolcsóbb, hanem azért is, mert a 60 centis kőfalakat az esetleges árvizek kevésbé károsíthatják. Az épületet „negatív sátorotető” fedi (legfelül horganyzott bádóg), az esővíz és a hólé különleges módon – a befelé és a főhomlokzat felé lejtő tető árán – jut a bejárati törésben lefutó esőcsatornába (a hó a csatorna felső részénél elhelyezett vízfogadó üstben felmelegszik, ezáltal úgy halad lefelé, mint egy gleccser). Az esőcsatornához egy kút és egy vízköpő angyalarcú bronzhal csatlakozik, amelyet csapvíz táplál. (Stomfai Krisztina alkotása.) A vízköpő bizonyos szögből nézve úgy hat, mintha Jónás nézne ki a hal szájából, ami többféle gondolatsort indíthat el. A templomba lépve először a falhoz illesztett szenteltvíztartóval találkozunk, mely bennem egy kinyúló tenyér képzetét keltette, a filiálé jelenlegi anyagi helyzetét is szimbolizálván. (Egy példa: a padlófűtés fedezet híján nem működtethető, ezért elektromos párnákat akarnak beszerezni, egy másik példa: használt orgonáról folynak tárgyalások.) A keresztelődmedence a szokottnál nagyobb hangsúlyt kapott oltár és ablak között, ez a magyarság kereszténységhez való csatlakozását és a szászbereki templom újjászülését idézi fel. A mennyezet a „templom-

hajó” elnevezést juttatta eszembe, ugyanis az említett gerenda és a hozzá kapcsolódó szelemnek olyan hatást keltenek, mint egy hajó bordázata. A szemlélő óhatatlanul Noé bárkájára gondol, s felmerül benne a kérdés, hogy árvíz esetén fel lehet-e menni a tetőre? Esti kivilágításban úgy hatott rám az épület, mint egy világítótorony, ami ugyancsak vízzel kapcsolatos asszociáció. Elképzeltem, milyen szépen tükröződne az épület, ha a főhomlokzat előtt, a Terlanday Sándor nevét viselő téren egy vízmendencét alakítanának ki, a templomról lefolyó víz hasznosításával. A Nemzeti Színház vízmedencéjére gondoltam a hajóorral, s bár a szászbereki templom külsején is van, ami hajót idéz (a körbefutó ablakos és a periszkóptoronyra emlékeztető lapított harangtorony), elhessegettem a gondolatot, a két épület ugyanis alapvetően különbözik egymástól, például abban is, hogy a templom külső falán egyetlen rátett díszítőelem található: a bejárat melletti kút a vízköpő figurával, de ez is funkcionális, iparművészeti műalkotás.

Gereben Gábor–Gereben Péter: Homlokzati kút vízköpővel, római katolikus templom, Szászberék. A szobor Stomfai Krisztina alkotása / Gábor Gereben–Péter Gereben: Façade fountain with gargoye. Roman Catholic Church, Szászberék (detail). Sculpture by Krisztina Stomfai

2003

Fotó: Leikes László

A 10–12. században épült román stílusú kőtemplomok – írja *Csatlós László Belső terek* című művében – olyan hatást keltenek, mintha az Úr építette volna őket a hívek testi-lelki védelmére. A kőfal durván megmunkált belső oldala olyan illúziót kelt – írja –, mintha külső oldal volna, amelynek a védtelen ember nekivetheti a hátát. Elnézve a szászbereki templomot, nekem az ókorból ránk maradt építmények is eszembe jutottak. Az antikvitás érzete idővel, gondolom, erősbödni fog. „A természetes anyagok kortalanok, és túllépnek a stílusokat elválasztó korlátokon – írja *Terence Conran Belsőépítészet* című könyvében –, mi több, szépen érnek, az idő múlásával, a használat során különleges patinát kapnak.” (Park Könyvkiadó, Budapest, 2000. 26. oldal.)

A városokban épült új katolikus templomok – az említett zsinat nyomán – egyszerűbbek lettek, mint a régebbiek, falun azonban, ahol nincs választék s nem látni más mintát, a katolikus hívők többnyire jobban elvárják a megszokott templomi enteriőrt. A nemes egyszerűséggel berendezett szászbereki templomról azt mondta az egyik helyi lakos: olyan, mint egy református templom. Így aztán Molnár-C. Pál említett képét további műalkotások követték: egy Fatimében készült nagy Mária-szobor (rózsafából), majd két zászló Újszászról (nyelüket az első padokba fűrt lyukba illesztették), szó van egy stáció-sorozatról is, mert hát az minden katolikus templomban megtalálható. „Be kell lakni a templomot – mondta *Gereben Péter* megértően –, a belsőépítészet nem lehet statikus.” Csak hát két baj van: az egyik az osztatlan köfelület esztétikai és transzcendens hatásának csorbulása, a másik az, hogy a katolikus képző- és iparművészetben elterjedt egy finomkodó, bájolgó stílus, amely nemigen illik a szászbereki templom férfias, archaikus belső teréhez. Ezzel, szerencsére, a templomért felelős egyházi és világi tisztségviselők is tisztában vannak.

KÉRÉSZ GYULA
művészeti író

Gereben Gábor munkájáról fotók
a Magyar Iparművészet korábbi számában:
2000/3/6–10. oldal.